

LATINO – CROATICA (III.)

Vladimir Vratović

16. Kakav je to pridjev *latino-američki*?

Mislim ovdje na njegov prvi dio. Od latinskog (već sam ga upotrijebio u jedino ispravnom hrvatskom obliku!) pridjeva *Latinus* imamo odavna u hrvatskom prijevodu *latinski*. Tako je u stotinama sličnih pridjeva latinskih i romanskih po njemu tvorenih.

Ako su jezik i kultura, civilizacija i vrst pisma – latinski, onda su i plesovi koji se goje u južnom dijelu Američkog kontinenta *latinsko-američki*. A taj se dio zove *latinskim* (Latinska Amerika), jer se u njemu, za razliku od sjevernoga engleskoga, pretežno govori romanskim jezicima portugalskim i španjolskim, dakle kćerima latinskoga.

Ako od Romana i Germana, Talijana, veterana i Filipina imamo pridjeve romanski, germanski, talijanski, veteranski, filipinski i sl., logično je da od *Latina* imamo pridjev *latinski*, ticao se on jezika ili civilizacije, crkve ili kontinenta i njegovih plesova.

Stoga se ni Hrvatski latinoamerički kulturni institut u Buenos Airesu ne smije tako zvati nego: Hrvatski *latinskoamerički*...!¹

17. Nekoliko čestih i pogrešnih oblika latinskoga podrijetla (*konzensus*, *kontraverzan*, *posthuman*, *koordinator*)

Konzensus: u značenju “slaganje, suglasnost, usklađenost mišljenja” poteklo je od latinskoga *consensus*, pa je ono *c* u sredini – besmisleno. Stoga smije samo: *konsensus*.

kontraverzan: u latinskom je samo pridjev *controversus* i imenica *controversia*, pa i u pohrvaćenom smije biti samo: *kontroverzan*;

posthuman/posthumni: pogrešno je to *h*, nastalo u dijelu kasnoantičke i srednjovjekovne predaje, gdje se etimologija krivo izvodila iz imenice *humus* “zemlja” (dakle: nakon pokapanja u zemlju), a ispravan je samo superlativni latinski oblik *postumus*, stoga i kroatizirani *postuman* u značenju “posljednji, posljednji rođen, posmrće”;

koordinator: tomu *d* nikako nije mjesto u riječi, koja je latinska *coadiutor* sa značenjem “(biskup) pomoćnik, supomagač”, a sastavljena je od dva prijedloga i imenice od glagola *iuvare* “pomagati”. I “Glasu koncila” – jao! – omaknuo je 1993. *koordinator*! A mora se pisati i izgovarati *koordinator*, jer spoj *d* i *j* pripada dvjema riječima, kao što je i u kroatiziranom *adjektivu* ili u hrvatskima *nadjačati*, *podjariti* i sl.

18. *Factum*, *documentum*, *actum* – latinske riječi srednjega roda kao kroatizirane postale muškoga roda

Biram samo te tri riječi, kojima bi se moglo dodati više desetaka drugih (npr. kroatizirane *teritorij*, *misterij*, *kolegij*, *studij* itd.). Imam dojam da latinske riječi

¹ Ovaj sam prilog govorio na radiju pod uredništvom prof. Jadranke Pintarić.

srednjega roda, osobito one na *-um*, imaju izričitu tendenciju da u hrvatskom prijevodu (ili bolje: kada su kroatizirane) postanu muškoga roda, čak i onda kada zadrže izvorni latinski oblik (npr. *museum*, *argumentum*, *refugium* i sl.). Je li tu prvotni razlog formalan, nije sada najvažnije.² Jedinina je dakle od latinskih (ako ih baš hoćemo upotrijebiti) u doslovnu obliku *factum*, *documentum*, *actum*, u kroatiziranom *fakt* ili *fakat*, *dokument*, *akt*, množina – *fakti*, *dokumenti*, *akti*, gen. *fakata*, *dokumenata*, *akata*, dat. *faktima*, *dokumentima*, *aktima* itd.

Jedine iznimke, potpune ili djelomične, koje mi padaju na pamet u vezi s pretvaranjem iz srednjega u muški rod, bile bi *gymnasium*, *archivum* i *studium*: one kao kroatizirane nemaju samo *gimnazij*, *arhiv* i *studij* nego i *gimnazija*, *arhiva*, *studija*. Da počnem najprije s *arhivom*: njegov kroatizirani ženski oblik, *arhiva*, rabio je rjeđe pokojni naš pisac u prošlosti, katkada i danas (osobito u specifičnom značenju “pohranjene građe, građe koja se čuva”), ali danas hrvatska norma preporučuje samo muški oblik *arhiv*, uostalom najčešći, za uporabu u oba značenja – kako za ustanovu gdje se čuvaju spisi, građa i sl. (stari je hrvatski izraz: pismohrana!), tako i za same spise, građu koja se čuva. Kod *gymnasium* danas je u značenju “vrsta škole, školska ustanova” sasvim prevladao oblik ženskoga roda *gimnazija* (prije 80-ak godina imali smo još dosta često oblik *gimnazij*, u Dalmaciji nalazili smo i oblik *gimnazije* srednjeg roda!); jedino mi u klasičnoj filologiji i povijesti starog vijeka upotrebljavamo oblik *gimnazij* za ono vježbalište (prvotno: golih mladića, odakle i podrijetlo izraza gimnazija!) u Grčkoj. *Studium* ima kroatizirani oblik *studij* sa standardnim značenjem, zatim oblik – očigledno prema talijanskom – *studio* sa svojim specifičnim značenjima, i napokon ženski oblik *studija*, koja nam je najvjerojatnije došla iz njemačkoga.³

19. *Necropolis Croaticum* i *Quercus Croaticus* – crno neznanje latinskoga

Tragam li za latinskim pogreškama kao lovački pas pa možda i pretjerujem u njihovu isticanju? Ne, ja ne tragam za pogreškama nego ih – nalazim, nalazim ih svakodnevno, vrlo često i vrlo grube.

Jedan od primjera – potječe iz svibnja 1993. – tragično je vezan uz razaranje kulturnih spomenika i gradova hrvatskih, što nam ih je ovaj rat nanio. Čuo sam najprije na vijestima radija Zagreb I ujutro i provjerio na tiskanom plakatu s pozivom na izvođenje video-filma o ruševinama, pod naslovom: *Necropolis Croaticum*. Nakon dva dana čitao sam i člančić u novinama: Prikazan dokumentarac *Nekropolis Croaticum*.

Crno je neznanje: stavljati uz riječ *nekropolis* (znači: groblje, grad mrtvih, koja je ženskoga roda kao i sve ostale imenice na *-polis* (= grad) - metropolis, akropolis – stavljati uz nju pridjev kao atribut srednjega roda *Croaticum*!

Ako bi tko prigovorio da *nekropolis* nije latinska nego grčka riječ, pa da bi se baš moralo znati i grčki..., moj bi odgovor bio: doista ne mora svatko znati grčki, pa ni

² S. Pavešić formulira ovako: “... imenice uzete iz drugih jezika koje se svršavaju na suglasnik, bez obzira na njihov rod u izvornom jeziku (ako ga tamo imaju), u hrvatskom književnom jeziku su muškoga roda”, str. 484 u: Babić-Brozović-Moguš i dr., *Povijesni pregled, glasovi i oblici hrvatskoga književnog jezika*, Zagreb, 1991.

³ Za oblik ženskoga roda u njemačkom, *Studie*, kolega prof. S. Žepić upućuje me na potvrdu već u Goethea god. 1795.

latinski, ali ovaj naš primjer pripada i u kulturnu povijest i opću kulturu, jer bi svaki obrazovani čovjek morao znati da su navedene riječi prešle u sve moderne jezike i sve su, kao i grčka i latinska, ženskoga roda, dakle: metropola, akropola, nekropola. Ako to ne zna autor, morao bi znati lektor (ili urednik), koji bi se sigurno zgrozili kad bi, na primjer, vidjeli hrvatski tekst: “*Naša lijepa grad Zagreb*”! *A nekropolis Croaticum* upravo je takva jezična stupidnost. Kao da je zamišljena za kakvu humorističnu emisiju. Ili autor ne zna, kojega je roda *Croaticum*?!?

Dakle smije biti samo: *nekropolis (necropolis) Croatica, metropolis Croatica*. (Ispravio bih i *k* u *c* u *necropolis*, jer je sintagma postala latinskom!).

Prisjećam se sada i one grube pogreške, nastale prije više godina: *quercus Croaticus* (što želi značiti: hrvatski hrast), u kojoj je uz imenicu *quercus*, koja kao ime drveta u latinskom jeziku mora biti ženskoga roda, stavljen muški atribut *Croaticus* mjesto ženskoga *Croatica*. Da bi u hrvatskom zvučalo jednako glupo, morali bismo prevesti: *hrvatska hrast*.

Zašto jezične nevolje toliko udaraju na pridjev *Croaticus*? Ne razbacujemo li se prečesto njime, pa i u latinskom, i to pogrešno!?

20. Pogrešan spoj *circa oko* ili *negdje oko*

Ima ružan spoj riječi, koji prečesto čujemo od naših privrednika, političara i drugih govornika, kad god misle reći da za nešto ne znaju točnu cijenu ili točno vrijeme, pa žele kazati: taj i taj projekt stajat će *po prilici* (ili *otprilike*, ili *oko*, ili – ako baš hoćemo latinski – *circa*) 100 tisuća maraka”, ili: “za popravak mosta trebat će nam *oko* 50 dana”, ti koji **griješe** kažu: “projekt će stajati *circa oko* 100 tisuća maraka” ili “za most će nam trebati *negdje oko (negdje circa)* 50 dana”. Koliko li je pogrešna – da ne upotrijebim težu riječ! – ta veza latinskoga *circa* s hrvatskim prilogom *oko*, a obje riječi imaju isto značenje “oko, po prilici”! Jednako su rogobatne i slične veze “negdje oko”, “tamo negdje”, “tu negdje”, a sve za značenje “otprilike”. Kažimo stoga jednostavno i samo ovako: “Za tu i tu knjigu, čini mi se, prijatelj je platio *oko* 100 tisuća dinara (ili: *otprilike* 100 tisuća...), ili “Bit će ti dovoljno uzeti *desetak* tisuća dinara za sve one tiskanice”, ili: “Vidjet ćemo se *po prilici* za dva sata”.

21. Riječi latinskoga podrijetla s glasom *s* u sredini (*kaseta, disertacija, asimilacija* i dr.)

Zapravo mi je povodom uporna, rekao bih tvrdoglava pogreška, koju neprestano i dosljedno čitamo u novinama, slušamo i na radiju i na televiziji, od reklama do spikera i glazbenika: riječi, naime, *kazeta* i *kazetofon*, tako **krivo** izgovarane, sa *z* u sredini umjesto *s*. A moralo bi biti jedino ispravno izgovoreno i pisano: *kaseta, kasetofon*.

Riječ *kaseta* i *kasetofon* primili smo najvjerojatnije od Talijana ili Francuza, u kojih se ta kutijica, gdje su pohranjene vrpce, zove *cassetta (cassette)*, u obje pisano s dva *s* i dakako izgovoreno kao *s (kaseta, kaset)*. Ako bismo i pretpostavili da nam je riječ došla i iz engleskoga, spomenuti nam je znameniti Websterov rječnik koji bilježi pisanje *cassette* i propisuje izgovor sa *s* (keset, kaset), ali i za temeljnu riječ *case*, izvodeći je iz starofrancuske *casse*, također traži izgovor sa *s* (käs).

Cassetta (cassette) umanjenice su od talijanske (francuske) riječi *cassa (casse)*, koje su zakonito nastale od latinskoga *capsa*. *Kasetofon* je dakako izveden iz *cassetta*. Mi odavna po toj *cassa* rabimo izraz *kasa* za blagajnu, pa *inkasirati, inkasant* i dr.

Poznajemo desetke, vjerojatno stotine riječi latinskoga i romanskoga podrijetla sa dva *s* u sredini i s izgovorom *s*, poput *asimilacije, esencije* i *disertacije* do *asocijacije, agresije, posesivnosti, mase* i sl. (sve od latinskoga: *assimilatio, essentia, dissertatio, associatio, aggressio, possessivus, massa*). Čudimo se stoga, odakle pogrešna, rjeđe doduše, *dizertacija* mjesto *disertacije* i uporno pogrešna upotreba *kazeta* mjesto *kaseta*.

A pitam se, što rade lektori u novinama, na televiziji i radiju: ili čuju te *kazete* sa *z* i slažu se s takvim izgovorom (ali onda nemaju pravo) ili ne slušaju niti čuju (ali onda opet nemaju pravo, jer ne ispravljajući pogreške, ne rade dobro svoj posao)!*

SAŽETAK

Vladimir Vratović, Filozofski fakultet, Zagreb

UDK 801.316.3:808.62, stručni članak

primljen 2. svibnja 1994., prihvaćen za tisak 6. svibnja 1994.

Latino – Croatica (III.)

The author discusses the behaviour of Latin words and phrases when incorporated in Croatian sentences. He warns in particular against their wrong declension and concord and suggests linguistically correct solutions.

PITANJA I ODGOVORI

PLINOFIKACIJA ILI PLINIFIKACIJA

d gospodina Zvonimira Bajsa iz INA-Naftaplina dobili smo opširno obrazloženo pitanje:

»Jezikoslovni problem o kojem vam pišem vezan je uz posao koji obavljam u poduzeću INA-Naftaplin. Zaposlen sam u Sektoru za dobavu, transport i prodaju plina - poblize u Službi za marketing i razvoj. Osobno se bavim marketingom, što u znat-

* Napomena: U prvom Vratovićevu prilogu Latino-Croatica, gdje govori o riječi *egzodus*, izričito kaže da ta riječ u hrvatskom ima glasiti: *égzodus*. Autor je na tu riječ stavio naglasak kakav je u grčkom jeziku ne misleći na njegovu kvalitetu u hrvatskom, jer mu se ona u toj riječi ne čini problematičnom, nego je time htio samo istaknuti mjesto naglasaka, a to je prvi slog (proparoksitona). Kako su na temelju toga i neki jezikoslovci pomislili da Vratović preporučuje tu riječ s dugouzlaznim naglaskom na prvom slogu, napominjemo da nije riječ o hrvatskom naglasku već o grčkom.

U prošlom broju potkralo se nekoliko pogrešaka u drugome nastavku Vratovićeva članka. Ispričavamo se autoru i čitateljima. Na str. 109. potkraj 8. točke treba izbaciti rečenicu "Dakako, najbolje je upotrijebiti latinsku riječ."; u istoj točki u posljednjem retku mjesto *sanksijama* treba stajati *sankcijama*. Na str. 110. u 2. retku odozgo mjesto *svakojaku* treba stajati *svakojako*; u 24. retku odozgo mjesto *ostataka moći svetaca* treba stajati "ostataka, moći svetaca"; u 9. retku odozdo umjesto *svijet de divi* treba stajati *svijet se divi*; u 7. retku odozdo umjesto *sjaj istine* treba *Sjaj istine*.